

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZ ÇALIŞMASI

AYDININ TOPLUMLA İMTİHANINI ANLATIRKEN

Danışmanın Adı-Soyadı: Sevgi BALCI

Öğrencinin Adı-Soyadı: Murat Ataberk DAŞKIRAN

Diploma Numarası: 1129-0027

Sözcük Sayısı: 3884

Araştırma Konusu: Refik Halid Karay'ın "Memleket Hikâyeleri" adlı yapıtında toplumsal gerçekliklerin sunulmasında anlatıcı figürün işlevinin değerlendirilmesi

ÖZ (ABSTRACT)

UBDP Türkçe A Dersi çerçevesinde, uzun tez olarak yapılan bu çalışmada, Refik Halid Karay'ın "Memleket Hikâyeleri" adlı yapıtındaki öykülerde, toplum ve sosyal adaletsizlik konusu incelenmiştir. Çalışmada, öncelikle figürler ile toplumun baskı, yozlaşma ve yolsuzluğu yaratma ve ardından da bunların karşısında ki tutumu ve bu tüm bunların sunulmasında anlatıcı figürün işlevi değerlendirilmiştir. Bu baskı, yozlaşma ve yolsuzluk konularının irdelenmesi çalışmanın alt başlıklarını oluşturmuştur. Öykülerin incelenmesinde sosyal adaletsizliğin çeşitli boyutları değerlendirilerek verilmiştir. Giriş bölümünde yapıtın kurgusuna ve bu çalışmada sunulan sosyal adaletsizliklerin sebebine ve anlatıcı figürün ana işlevine değinilmiştir. Gelişme bölümünde ise öyküler içerdikleri konulara göre sınıflandırılarak anlatıcı figürün uzam ve konuya bağlı olarak rolü üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise, anlatımda "anlatıcı" figürün genel işleviyle ilgili yargılar ve ulaşılan sonuçlar verilmiştir. Refik Halid Karay'ın "Memleket Hikâyeleri" adlı yapıtında, sosyal adaletsizliklerin anlatımında "anlatıcı" figür, hem öykülerin anlatımında hem de olay kurgusu içinde toplumun panoramasını sunan ve çözümler için topluma, aydınlara seslenen bir kimliğe sahip olduğu kanısına varılmıştır.

(Sözcük Sayısı: 153)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
I.TOPLUM VE BASKIYI ANLATIRKEN	5
II.TOPLUM VE YOZLAŞMAYI ANLATIRKEN	11
III.TOPLUM VE YOLSUZLUĞU ANLATIRKEN	16
SONUÇ	19
KAYNAKÇA	20

GİRİŞ

Sosyal bir canlı olan insan topluluk halinde yaşamayı tercih etmiştir. Bu kararla beraber çeşitli kurumlar oluşmuştur ve bu kurumların en büyüğüne toplum denir. Toplum, yaşamı düzenlemek ve sorunları gidermek amacıyla gerekse “hukuk” ile yazılı gerekse de “gelenek” ile sözlü bir şekilde yaşamı düzene sokmaya çalışır. Nitekim bunlar sorunları kökten çözmez. Bu sorunlar toplumun düzenini zedelerken toplumun aydınları ve sanatçıları bu sorunlara değinmeyi görev edinirler. Bu sayede yazın hayatında sosyal gerçekçi yazarlar türemiştir. Bu sanatçılar toplumsal sorunlarla ilgilenirken bu sorunlarla ilgilenmeyen aydınları ve devlet adamlarını da eleştirmişlerdir. Sosyal adaletsizlikler bir aydının gözünden yapıtlara aktarılmıştır.

Maddiyat, toplumsal baskı, sosyal adaletsizlik, rüşvetçilik ve yolsuzluk konularının işlendiği Refik Halid Karay’ın “Memleket Hikâyeleri” adlı yapıtında toplumsal gerçeklikler verilir ve anlatıcı-yazar tarafından bir çare ve çözüm arayışına girilir. Bu konuları sunmada anlatıcı figür, toplumsal bir öneme de sahip olur. Anlatıcı figür, sahip olduğu çözüm arayan bakış açısıyla öykülerde verilen iletileri daha etkin hale getirir.

Yapıtta yer alan öykülerde anlatıcının “tanrısal” olması toplumun her katmanına inilmesinde etkili olmuştur. Böylelikle toplum ve bozukluklar daha detaylı bir şekilde işlenmiştir. Anlatıcı figür, yapıtın tamamında üçüncü tekil kişi anlatıcı konumunda bulunur. Bunun sebebi gerektiğinde figürlerinin iç dünyalarını da yansıtarak toplumunun sesi olmayı hedeflemektir. Ayrıca daha objektif bir bakış açısı sunabilmeye de bu konum uygundur. Bütün bu sorunların öykülerle sunulmasının asıl sebebi ise, bir aydın olan Karay’ın duruma kayıtsız kalamayıp, çareyi bu yapıtı yazarak toplumu ve diğer aydınları toplumdan haberdar etme isteğidir. Toplumda hakim olan “Baskı”, ”Yozlaşma”, “Yolsuzluk” gibi sorunlarsa toplumsal düzeni sarsan bozukluklar olarak yapıtta verilmiştir.

I. TOPLUM VE BASKIYI ANLATIRKEN

Baskı, toplumun kurallar diye adlandırdığı ancak bireyin yaşamını kolaylaştıracak ve düzenleyecek esaslardan uzak dayatmalar bütünüdür. Toplum bireye baskı uygularken onlara doğrudan müdahale eder, yaşam haklarını sınırlar. Sebep olarak da toplumsal huzuru ve kuralları gerekçe gösterir. Refik Halid Karay'ın yapıtta yer alan öykülerinde de gerek namus olgusuyla oluşmuş toplumsal baskı gerek bireyleri kalıplara sokma çabası baskı olarak ortaya çıkmaktadır. Anlatıcı figürün bu baskı konusuna eğilmesi çevresinde, "Yatık Emine" adlı öyküsünde, toplumun kalıplarına ve isteğine uymayan biri olarak görülen Emine figürü üzerinden toplumsal baskı açıklanmıştır.

Öyküde Türk toplumunun tarih boyunca benimsemediği bir meslek olan hayat kadınlığını seçmek durumunda kalan Emine, toplum baskısı ve dayatması yüzünden hayatını kaybeder. Dönemin toplumu, erkeği kadının baştan çıkardığına inanmaktadır. Toplum, eğitime bahanesiyle Emine'ye kötü davranır ve onu günah keçisi ilan eder. Öncelikle Emine'nin neden eğitime çalışıldığı dikkat çekici bir konudur; çünkü hayat kadınlığı, Ankara gibi dönemin gelişmekte olan şehirlerinden birinde kabul edilemezken toplumun kurduğu bu baskı da ironiktir. Kadını hem toplum bu zorunluluğa sürükler hem de sürüklendiği durumda onu cezalandırır. Emine'nin hor görülmesine rağmen onunla beraber olan erkekler hiçbir biçimde yargılanmazlar. Öyküde kadına sadece baskı kuranlar değil, yardımcı olmaya çalışanlar da bu figürler aracılığıyla baskıya maruz kalmışlardır. Toplumun bireyleri arasındaki eşitsizlik, ezilenlerin üzerindeki baskıyı arttırmıştır:

"Bir ara polislerden biri, yeni kaydolmuş genç bir çocuk, merhamete geldi, çantasını açtı, bir kuruş çıkardı. Bir kuruş koca bir ekmek demektir. Lakin nasılsa bu sadaka hazırlığı çabuk komiserin gözüne ilişti; tutuşmuş gibi bir hamlede gözleri dönmüş, kendisini dışarı attı: "Verme, verme!" diye bağırdı..." (Karay, 32)

Bir yandan da halkın koruyucusu olması gereken polis, Emine'ye kötü biçimde yaklaşmıştır. Bu davranışların hepsi öncelikle kadına yapılan toplumsal baskının sonucudur. Davranışlarsa baskının yansıyan biçimini örneklemektedirler. Yazık ki dönemin toplumunun kadına yaklaşımı acımasızdır. Kadına değer verilmemektedir. Yapıtta da anlatıcı bu durumu eleştirmektedir.

Toplumun baskısı her ne kadar toplumun kendi aynasında gerekli gözükse de, gösterilen acımasızlık, tahammülsüzlük ve nefret, baskıyı güçlendirirken, toplum eğitime amacını yitirmiş olur. Zaten amaç Emine'yi "eğitmek" değil, onu cezalandırmak, daha da aşağılamaktır.

Anlatıcı figürse bu öyküde toplumun nesnel yargılarını vermek için öyküde yerini almıştır. Nesnel bir yaklaşıma sahip olan anlatıcı figür, toplumun kendi yarattığı sebepleri okuyucuya taşımak için bir araçtır. Nesnelliğin oluşturulmasının sebebi, taraflı olan toplumu, tarafsız bir şekilde yine toplumun kendine anlatabilmektir. Anlatıcı bu öyküde özellikle toplumun yargılarının açıklanmasında kullanılmış, öykü kişilerinin duygu ve düşüncelerine yer verilmeden onların sadece tutum ve davranışları gözlemlenerek yansıtılmıştır.

Toplum baskısının bir sonucu da toplumun kendi içinde koyduğu kural ve kısıtlamalardır. Bireyler kendi değer yargılarının doğruluğunu ve kararlarının haklılığını ortaya koymak için toplumun içinde evrensel özellik taşıyan namus olgusunu gerekçe olarak ortaya koymuşlardır. Bu şekilde namus adeta bir yargılama aracına dönüşmüş, namus olgusuna uymayanlar ya toplum tarafından hor görmüş ya da topluma karşı tavır almıştır.

Karay'ın "Küs Ömer" adlı öyküsünde de toplum baskısına bağlı olarak gelişen namus olgusu ve bu olgunun sonuçları anlatılır. Öyküde hem kişinin toplumdaki namusunu koruma isteği ve sebepleri hem de toplumun namusa olan bakışı işlenmektedir. Yüzyıllardır kültürün etkisiyle toplumda oluşan bu "namus", "saygınlık", "ün" olguları, bu olguları hayatının merkezine

koymuş bir figür olan Ömer üzerinden anlatılır. Ömer'in çevresinin tepkisi ise toplumu temsil etmektedir. Anlatıcı figür rolü de üstlendirilen Ömer figürü tanrısal anlatımla okuyucuya kendi kendini sunmuştur. Böylelikle Ömer figürü daha yakından tanıtılmıştır.

Namus kavramını hayatının merkezinde tutan Ömer, bu kavramın getirdiği bencillik, alınganlık, gurur, aşağılık hissetme gibi duygu ve davranışlarını da öyküde sıkça sergiler. Öykünün başında, Ömer daha çocukken üç ay boyunca evini terk eder ve öykünün sonunda bir yetişkin iken yine aynı tutumla evini terk eder, ancak bu sefer bakması gereken bir ailesi vardır. Önceden çocukluğun getirdiği özgürlüğe sahip olmayan Ömer, evinden kaçarak bencilce bir tutum sergilemiştir.

“Küs Ömer eve gelince tek kelime söylemeden ahırdan kısırağını çıkarmış, heybesini vurmuş, hüznü ezan sesleri arasında kaldırım taşlarını çatırdatarak başını alıp gitmişti. Zehra senelerdir kocasından doğru bir haber alamıyordu.” (Karay, 101)

Yenme arzusuyla eşinin sevdiği kazları dövüştürmesinden, onu düşünmeyip evi terk etmesine kadar, toplumun olumsuz bulduğu bu davranışları sergileyen Ömer figürü, okuyucuya namus kavramını içselleştirmenin çeşitli sonuçlarını göstermektedir. Öncelikle, Ömer figürü için namus olgusu, “iyi bir eş olma” ve “aile olma” olgusundan daha önemlidir. Bu olgu Ömer için o kadar önemlidir ki utancı yüzünden ailesini düşünmeden evini terk ederken tereddüt etmemektedir. Bunun yanında namusun Ömer figürünün hayatındaki çelişkiler de gösterilmiştir. Toplumda saygın bir meslek olarak görülmeyen tütün kaçakçılığının namusu bu kadar içselleştirmiş bir figür olan Ömer tarafından meslek olarak tercih edilmesi de ayrı bir çelişkiye daha örnektir. Bunun yanında namus konusunda takıntılı olan Ömer figürünün toplumda yer edinmeye çalışırken aldığı “Küs” lakabı da aslında toplumun Ömer'in davranışlarını ne kadar çocukça gördüğünü de kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla Ömer

figürünün belinde taşıyarak ortaya koymak istediği ağırlığı ile toplumun onun tavırlarına bir tepki olarak taktığı lakabı çelişki içerir.

Ömer'in iç düşünceleriyle pekiştirilerek okuyucuya sunulmuştur. Bunun sebebi, namus kavramının toplumdaki yerini okuyucuya farklı yönlerden gösterebilmektir. Farklı karakterlerin düşünceleri de üçüncü tekil anlatıcı figürle ortaya konmuş ve namus olgusunun diğer bireylerin üzerindeki etkisi de gösterilmiştir: *“İşte Zehra, bu gece, pınarın şıptısını dinleyerek bunları düşünüyor; Küs Ömer'i küstürmemek için nasıl yaşayacağını bir türlü kestiremeyerek sağdan sola dönüyor...”* (Karay, 95) Toplum baskısının bir diğer sonucu da maddi olguların insan hayatında gerektiğinden fazla önem kazanmasıdır. Maddi durum her insanın, yaşam tarzını belirleyen en önemli olgulardan birisidir. Alışkanlıkları, davranışları ve huylarının oluşumunda maddi durum oldukça büyük önem taşır. Köydeki insanların büyük şehirlere taşınması ile maddi durumları da etkilenir.

Karay'ın “Garaz” adlı öyküsü, toplum baskısıyla beraber gelen maddiyat kavramının toplumdaki bireylerin davranışlarını değiştirip ailevi bağların da bundan derinden etkilenmesini anlatır. Bu öykü yokluktan varlığa adım atan bir ailenin öyküsüdür. Genç kızları, Nebile ise bu maddi değişimden en çok etkilenen olur ve bunun da sonuçlarına katlanır.

Anlatıcı bu öyküde, yine üçüncü tekil kişi olarak yerini almıştır, amaç toplumun belli bir kesiminden birçok kesiti ortaya koymaktır. Tanrısal anlatıcı konumunun özelliklerinden biri olan figürlerin iç durumunu okuyucuya aktarma yöntemiyle öykünün başka bir figürü Nebile üzerinde yapılmıştır. Öyküde Nebile bu maddi değişimin yarattığı sonuçları gösteren bir aynadır: *“Gözleri doldu; Beyoğlu caddesi o mahşer kalabalığı ve içi keçeli ışıklı vitrinleriyle hatırına gelince içini çekmekten kendini alamadı.”*(Karay,192) Anlatıcı figürün bir işlevi de toplumda maddiyatın çekiciliğini ve dayanılmazlığını göstermektir. Nebile'nin özlemleri daha

öykünün başında anlatılır ve hemen ardından uzam ve zaman değişimiyle ailesini reddetme sürecine girişı verilir: “*Hele şu kancığa bak! Ayağına mih batasıca! Öz babasına garaz bağlamış. Ben nideyim?*” (Karay,197) Annesinin şivesi Nebile’nin idealindeki aileyle gerçekliğin arasındaki uçurumu da ortaya koyar. Toplum maddi olarak daha iyi olmayan durumda olan bireyleri aşağılayarak onları baskılamaktadır. Anlatıcının işlevi bu gerçekliği belirtmektir. Maddiyatın çekiciliğinden başka, aile bağlarına olan zararı da öyküde değinilen noktalardandır. Öykünün başlarında baba figürünün maddi kazanç için evi terk etmesiyle başlayan bu bozulma, maddiyat sayesinde bir süre sonra tekrar aile bir araya gelir:

“Nebile, savaş başlangıcında babasının hem yolda katık, hem şehirde azık olur, masrafı azaltır diye heybelerine kuru dut, cevizli sucuk, bastık, erik pestili doldurarak İstanbul’a gidişini çok iyi hatırlıyordu.” (Karay,192)

Maddiyatın sadece bireye değil, topluma da olan etkisi de Nebile’nin nişan olaylarıyla anlatılır. Nebile elindeki maddi güç sayesinde iki nişan atar: “İki kere nişanlandı; ikisinde de yüzükleri geri verdi; nişan bozmak modasından bile geri kalmamıştı” (Karay,192) Nebile maddi gerekçelerin getirdiği baskıyla hiçbir şeyi beğenmeyen bir tavır sergilemeye başlar. Görünür de toplumsal dayatma olarak nişan bile bozması ona bir baskı unsuru olarak döner.

“Nebile bir delikanlıya gönül verdi; fakat nişanı bu sefer erkek tarafı bozmuştu. Zira haciağanın, birçokları gibi ancak sermayesini kurtarıp memleket yolunu tutacağını öğrenmeyen kalmamıştı.” (Karay, 195)

Toplumda var olan baskı, bireyi gururlu olmaya yöneltir. Gurur, toplum tarafından adeta para gibi bir değer ölçüsü olarak görülür ve bu durum, bireyler üzerinde baskı oluşmasına sebep olur. Bu döngü içinde birey toplum baskısına her durumda maruz kalır.

Refik Halid Karay'ın "Kuvvete Karşı" öyküsünde de, toplumun gurur üzerinden yaptığı baskının yol açabileceği sorunlar anlatılır. Türk toplumunun belirgin özelliklerinden olan gururu korumak, toplum tarafından genellikle sonuçları düşünülmeden yapılan bir eylemdir. Bunun bir örneği hem milli, hem de kişisel gururu incinen ve bunu telafi etmeye çalışan öykü kişisi Suphi'dir.

Öykü kişisi Suphi, o dönemin zayıf ifade edilen bir devlet bir üyesidir ve gemiciler o dönemin büyük gücü olan Amerika'nın koruması altındadır. Sahip oldukları güç; toplumun aşağılanma, ezilme ve küçük düşürülme gibi hareketlere sessiz kalmasına sebep olur. Toplumun para karşılığında gururlarından olmaları bu öyküde eleştirilen bir olgudur. Suphi bu durumun kurbanlarından biridir, ancak o diğer insanların aksine bunu kabullenemez ve küçük düşürülmesinin hıncını almak için meyhaneye geri döner. Başlattığı kavga onun da sonunu getirir ve yere düşen Suphi, bir daha yerden kalkamaz. Bu öyküde ülkede görülen Amerikanlaşma etkisi eleştirilirken anlatıcı bu konuya dikkat çekilmede işlev kazanmaktadır.

Anlatıcı, bu öykü boyunca da tanrısal bir konuma sahiptir. Kasabada yaşanan haksızlıkları anlatmış, kasabanın düşüncelerini derinlemesine ortaya koymuştur. Askerlerin durumundan veya niye kasabada olduklarından ise bahsedilmez, bu sayede odak noktası kasaba halkı ve o dönemin hükümeti olur, çünkü yabancı askerlerin memleketteki bir kasabada bulunmasının tek sebebi devlet veya hükümet olabilir. Zayıf bir hükümetin vatandaşı olan Suphi, o dönemin en güçlü devletinin vatandaşlarına karşı gelmiştir ve kaybetmiştir. Bu aynı zamanda iki devletin de politik olarak çarpışmasını da simgelemektedir: "*Yumruklarını sıkarak, durduğu yerde kıvranarak Türklüğüne, memleketine acıdı...*"(Karay, 158) Suphi, o gün yaptıklarını yarın hatırlayamayacak kadar sarhoş olan bu insanlara karşı beslediği hınc yüzünden hayatını kaybetmiştir. Kişisel takıntısı onun sonuna yol açmıştır: "*...kendisini öldüren haksız, sefil kuvvete, bir Rus anarşisti kınıyle baktı.*"(Karay,158) Bütün kasabanın düşünceleri ve

duyguları aslında Suphi'nin kavga öncesi ve kavga sırasındaki haline yansımıştır. Bu yansıma yanı zamanda devletin politik hatalarının topluma olan etkisinin de bir yansımasıdır.

Refik Halid Karay; "Kuvvete Karşı", "Yatık Emine", "Garaz", "Küs Ömer" öykülerinde geçen namus, gurur, kalıplaştırma ve maddiyat kavramlarının nasıl toplumsal baskıya dönüştüğünü eleştirel bir dille anlatıcı figür üzerinden anlatılmıştır. Anlatıcı figür Karay'ın bir aydın olarak gözlemlerini başarıyla aktarmasında büyük rol oynamıştır.

II. TOPLUM VE YOZLAŞMAYI ANLATIRKEN

Yozlaşma toplumun yapısının yine toplumun bireyleri tarafından bozulmasıdır. Yozlaşmak, kısaca toplumun değer ve vicdan kavramlarının git gide azalarak yok olmasıdır, ancak bu bilinçli bir süreçtir. Yozlaşma toplum çıkışlı olmakla beraber sonucu da yine topluma döner. Refik Halid Karay'ın yapıtta yer alan öykülerinde değerlerin değişmesiyle başlayan yozlaşmalar konu edilmiştir. Anlatıcı figür bu değer değişimiyle başlayan yozlaşmaya toplumda ayna tutmaktadır. Tarafsız ve yalın bir ifadeyle sorunları gün ışığına çıkarır.

Refik Halid Karay'ın "Şeftali Bahçeleri" adlı öyküsünde de, toplumdaki yozlaşma kavramı ve toplumun yozlaştırıcı etkisi anlatılır. Bir devlet adamının, devletin temsilcisinin, görev ve amaçlarından sapıp işlerini aksatılmasına değinilen bu öyküde, insanoğlunun tembelliğe olan yatkınlığı ve umursamazlığı toplumun başındaki devlet bahane olarak gösterilerek sunulmuştur.

Öykü, bir kasabaya yeni yazı işleri müdürü olarak Agâh Bey'in tayin edilmesiyle başlar. Öğle vakti herkesin işi gücü bırakıp sahile indiğini gözlemler. Buna şaşırın Agâh Bey, Mutasarrıf'ın ona ilk gün keyif çatabileceğini söyleyince daha da şaşkına döner, ancak her

gün ona işlerini boşlaması için daha çok baskı yapılır. Agâh Bey de bir gün “Şeftali Bahçeleri”ne gider ve bundan sonra artık eski çalışma hayatından vazgeçer.

Anlatıcı yine bu öyküde de olduğu gibi tanrısal konumdadır. Öyküde anlatım Agâh Bey üzerinde yoğunlaştırılmıştır, dolayısıyla onun düşüncelerini daha fazla barındırır: “*Gitmemek istedi. Fakat bu gübreli, tozlu kasabada tek başına uzun bir gün nasıl geçirdi? Hem de ırmağa kadar inmemişti. Yıkanmasa bile bir kere görmek lazım değil miydi?*” (Karay, 45)

Agâh Bey’in düşüncelerine ek olarak, üçüncü anlatıcı kişi detaylı ve süslü betimlemelerle de Agâh Bey’in ve işyerinin durumunu anlatır. Agâh Bey’in bahçeye ait düşünceleri, tembelliğin büyümesine kapıldıkça değişir. Bu sayede anlatıcının öznel bakış açısı yozlaşmanın açıklanmasında kullanılır. Bunun yanında, devletteki yozlaşma sadece Agâh Bey’in işten cayma ve hayattaki çalışma arzusunu yitirmesiyle değil, önceden aldığı cezanın da ışığında açıklanmıştır. Agâh Bey önceden nezaretle cezalandırılmıştır, ancak bu durum yine de onun yeni görevindeki tutumunu etkilemez. Kararlılıkla kasabaya gelen Agâh Bey, kısa sürede görev bilincinden cayar: “*...Layihalar, kararlar çoktan ihmal edilmişti. Zaten çalışmaya, kendisini dinlemeye vakti kalmıyordu.*” (Karay, 46) Bu değişim, toplumsal yozlaşmanın sadece yönetimde değil aynı zamanda yargıda da görülmektedir. Agâh Bey’in aldığı ceza bu yozlaşmaya bir örnektir: “*Tam dört ay zaptiye nezareti tevkifhanesinde sebepsiz alıkonulduktan sonra nihayet buraya Tahrirat Müdürlüğüyle atılmıştı*” (Karay, 46) Dolayısıyla öykü devletin çeşitli üst kurumlarındaki yozlaşmayı anlatmaktadır. Bu öyküde bir kasaba anlatılsa da Anadolu gerçekliğinde böyle binlerce durumun olabileceği ve bunun ne kadar büyük bir sorun olduğu ise anlatılmak istenen asıl düşüncedir.

Karay’ın “Vehbi Efendi’nin Şüphesi” öyküsünde de yozlaşmanın etkisiyle ortaya çıkan dolandırıcılık anlatılmaktadır. Sahte umutlar ve yalanlar aracılığıyla dolandırıcılığın verildiği öyküdeyse Vehbi Efendi bir kurbandır.

Öyküde Vehbi Efendi, sakin, kendi halinde bir adamdır. İşinin getirdiği maddi olanaklar yüzünden talibi çoktur, ama o hiç kimseye yüz vermez. Öyküde yer alan bir kadın ve iki kızından büyük olanı Vehbi Efendi'ye yanaşmaktadır ve bu durumu fırsat olarak gören Vehbi Efendi bir gün kızın yanına gider ama kızıdan yararlanacak bir şey yapmaz. İmam, ona kızı hamile bıraktığını söyleyerek kızla Vehbi Efendi'yi zorla evlendirir. Vehbi Efendi dokuz ay sonra çocuk sahibi olur, ancak bir gün yolda yürürken önceki şüphelerinin doğruluğunun görür.

“İmam, çarpışık cümlelerle başladı. Evin öbür tarafında oturan bez dokuyucu kadın dün gelmiş, ona olan biten işi anlatmıştı; mademki bir defa bu dereceyi bulmuş, tamir edilemez hale gelmişti, o zaman bir çıkarına bağlamak daha muvafıktı.”(Karay,66)

Öyküde, toplum düzeninden sorumlu olan ve dini temsil eden imam ile parası nedeniyle saygın olmayı bekleyen Vehbi Efendi aracılığıyla yozlaşmanın farklı örnekleri verilmektedir: *“Vehbi Efendi, yeni bir iane, bir intihap dedikodusu dinleyeceğinden emin...” (Karay,65)* Dolayısıyla, burada dini görevlilere fazla güvenmemek gerektiği de vurgulanmıştır. Bu vurgulama adeta Karay'dan topluma bir uyarı niteliğindedir. Müdür ve kadının de benzer tutumda olması yönetimdeki aksaklıklara ve yolsuzluklara yapılmış bir göndermedir.

“Kadı, müdür, imam hep birlik olup Vehbi Efendi'nin antlarına, yeminlerine, gözyaşlarına, 'Ben namuslu adamım!' iddialarına aldırmayarak nikâhın kıyılmasında, pürüzün ancak bu yolda temizlenmesine inat ediyorlardı.”(Karay,67)

Anlatıcı bu öyküde de tanrısal konumdadır ve nesnedir. Bunun sebebi farklı figürlerin aklındakilerle davranışların zıtlığı üzerinden toplumda yozlaşmış noktalarını göstermektir. Bir yandan da özellikle öykünün başlarında, figürlerin birbirleri hakkındaki gözlemleri anlatımı pekiştirirken figürlerin tavırları hakkında da bilgi vermektedir: *“İmamın çapkın bir bakışı, bir*

gülişü vardı ki, Vehbi Efendi'yi ürkütüyordu.” (Karay,65) Yozlaşmayla bozulmaya başlayan toplum yapıya bir eleştiridir.

Karay'ın “Sarı Bal” öyküsünde de, toplumun zevkleri ve alışkanlıkları için nasıl kuralları ihmal ettiği anlatılır. Burada düzenli yapıyı kökten değiştirmek isteyen devlet adamlarına eleştiri vardır. Karay'a göre uzun bir zaman içinde kültürle bağdaşan alışkanlıkların yıkılması olanaksızdır, çünkü bu alışkanlıklar artık toplumun yapıtaşları arasında yerini almıştır.

“Sarı Bal, kasabanın felaketi idi... Hemen her mirastan hakkı, her kazançtan hissesi olurdu. Bu işsiz, eğlencesiz, ücra beldenin ahalisi para sarf etmek ihtiyacı duydukları zaman içer içer, Sarı Bal'ın kapısını çalarlardı.” (Karay,73-74)

Sarı Bal'a gitmek yasaklanır, yine de toplum bu alışkanlıktan vazgeçmez. Bir gece yapılan baskında, aramayı yapanlar kendi devlet biriminin üyelerinden birini yakalar ve devletin adamlarından birinin bile bu kurallara uymadığını fark eder.

Topluma uygulanan bu yasak aslında, kötü alışkanlıklara uygulanmış bir yasaktır. Alkol, eğlence bunlar yasaklayanın gözünde topluma zararlı varlıklardır. Yine de sırf yasaklandı diye toplum kötü olan bu alışkanlıkları bırakmak istememiştir. Belki de bu yasaklamaların altındaki gericiliğe bir tepki geliştirilmiştir: *“Nihayet memur ile amirini şu müşkül vaziyetten kurtarmak için halk birer birer dışarı çıktı.” (Karay,78) Yasağa rağmen eski olaylar devam etmiş, yasak sadece kâğıt üstünde geçerli olmuştur. Bu da yasakların toplumun alışkanlıklarını değiştirmekte etkili olmadığının bir göstergesidir. Dolayısıyla öyküdeki bir ileti de toplumun alışkanlıklarını değiştirmekte yasak gibi geçici çözümler yerine, kalıcı çözümler bulma zorunluluğudur. Yasakların yol açtığı yozlaşmaysa öykünün asıl konusudur.*

Anlatıcı burada da tanrısaldir dolayısıyla figürlerin düşünceleri öyküde yer bulmuştur, ancak anlatıcı özellikle öykünün başlarında tarafsız gibi görünse de toplumun gericiliğe dönen

yüzünün eleştirisi vardır: *“Dört peşli, şalvarlı kumaş entarileri, dar yelekleriyle çengiler ocağın alevi altında hiç fena görünmüyordu. İlla yaşlıcısı, biraz ağırlaşmış kalçalarına, biraz fazla dolgun baldırlarına rağmen gözleri alıyordu.”*(Karay,72) Anlatıcı, burada daha çok yasağı kabullenemeyen toplumun düşüncelerini işlemiştir. Dolayısıyla, anlatıcının bakış açısı adeta bu yasaktan etkilenen bir insanla aynıdır. Bu insanların eğlenceyi bir ihtiyaç olarak görmeleri ise alışkanlıkların ne kadar derinleştiğini tekrar kanıtlar niteliktedir.

Karay’ın “Bir Taarruz” öyküsünde toplumun sosyal adaletsizlikle olan bağlantısı işlenmiştir. Soyguna uğrayan bir adamın, soyguncuya hak vermesiyle beraber geçtiği düşünce süreci öykünün ana konusudur. Soygun toplumdaki en kötü davranışlardan biridir ve gerekse toplum, gerekse adalet bunu önlemek için elinden geleni yapar, çünkü sahip olma olgusu tüm doğada kendini gösterir. Öykü kişisi Hayrullah Efendi’nin uğradığı soygundan sonra parayı geri alma hırslı olmadan, soyguna razı olmasıyla toplumdaki bazı kişilerin sosyal adaleti yerine getirmeye çalıştığı vurgulanmaktadır. Cebinde yedi yüz lira taşıyan bu adam tanımadığı bir insana yardım etmek için parasını kullanmaktan çekilmemiştir: *“Hayrullah Efendi, ertesi gün bir kayık erzak hatırlattı ve onun evine gönderdi.”*(Karay,184) Kaybettiği beş liranın ardından, erzak da göndererek adaletsizliğin mağdurlarından birine yardımcı olmaya çalışmıştır.

Anlatıcının tanrısal konumda olduğu öyküde, bahsedilen düşünceler özellikle öykünün ortalarında adeta yozlaşmaya teşvik edici niteliktedir. Burada tam tersi durum vurgulanmak istenmektedir: *“Kâğıtların üzerindeki yüz rakamı bu keskin ışık altında da cazibeli ve daha manalı görünüyor, büyü gibi canlı duruyordu”*(Karay,182) Bu anlatım da Hayrullah Efendi’nin yedek subayla ilgili olan olumlu düşünce ve davranışlarıyla zıtlık göstermektedir: *“Bu ne acemi, ne aç, ne zavallı bir hırsızdı... Hayrullah Efendi yüreğinin ezildiğini duyarak ve kendini göstermeyerek herifin çıkmasını bekledi.”* (Karay,183) Sosyal adaletsizlik

yüzünden böyle bir işe kalkışan namuslu adama, Hayrullah Efendi, erzak göndererek toplumsal adalete katkı sağlamak yoluyla vicdanını hafifletmeyi hedefler. İnsani ihtiyaçların giderilme zorunluluğu ve bunun toplumu nasıl etkilediği, yozlaşmanın artması öyküde değinilen bir konudur. Öte yandan, öyküde toplumu korumak için kendi hayatını ülkesine adanmış bir figür olarak yardımcı subay, korumaya yemin ettiği insanları soyup, bu parayla geçimini sağlamaktadır. Her ne kadar etik yönden askeriyede yaşadığı adaletsizlik onu bu duruma sürüklese de hayatını riske attığı insanların malını alabilecek duruma gelmiştir. Bu hem değerlerin maddiyatla bozulabileceği gerçeğini dem de mesleğin katmaya çalıştığı değerlerin geçiciliğini anlatmaktadır.

“Demin gırtlacağına sarılan adam, kendisi burada karına bakıp işini yoluna koyduğu sıralarda, dört sene, göğsünü o işin rahatça görülmesine ta uzaktan, harp meydanlarında siper yapmıştı. Zorla aldığı para bir hisse, bir hak idi.”(Karay,184)

Refik Halid Karay'ın "Şeftali Bahçeleri", "Vehbi Efendi'nin Şüphesi" ve "Sarı Bal" öykülerinde yozlaşmanın verilmesinin sebebi Karay'ın bir aydın olarak anlatıcı figürün yardımıyla öykülerle bir aydın olarak sorumluluğunu yerine getirmek istemesi ve buna uygun olarak toplumsal sorunlardan biri olan yozlaşmayı eleştirip, bilinç yaratmaya çalışmasıdır.

III. TOPLUM VE YOLSUZLUKLARI ANLATIRKEN

Para ve kişisel çıkarların arasında güçlü bir bağ vardır. Bu bağ günlük hayatta sıkça görülse de özellikle iş hayatında rüşvet kaçınılmaz bir olgudur. Paranın getirdiği güç, para sahiplerine haksızı haklı yapma ve yanlışları doğruya çevirme hakkı vermiştir. Özellikle toplumun zengin kesimi fakir kesimden rüşvet ile faydalanarak sorunlarından kurtulmuştur. Bu durum toplumsal sorunların büyümesine yol açmıştır. Refik Halid Karay'ın öykülerinde de yolsuzluklar ve yolsuzlukların nedenleri değerlendirilmektedir. Anlatıcı figüre yüklenen işlev yine tarafsız bir biçimde yolsuzluklara ayna tutmaktır.

Karay'ın "Hakkı Sükût" adlı öyküsünde, toplumdaki rüşvet ve yolsuzluk kavramlarını anlatılır. Özellikle iş hayatında ve politikada görüldüğü için genelde toplumun üst mevkilerinde yaygın olduğu düşünülen rüşvetin, nasıl toplumda en düşük durumda bulunan insanları bile etkilediği anlatılmaktadır. Rüşvet, insanın içinde zaten var olan hırsın ve para kazanma mücadelesinin bir sonucudur. Rüşvetle sorunlarından kurtulmak isteyen zengin bireylerle para sıkıntısı çeken yoksullar karşılıklı çıkar ilişkisine girer. Bu da zenginin sorunlarının giderilmesi ve fakirin para sıkıntısından kurtulmasıyla sonuçlanır.

İpek fabrikasında çalışan bir fason işçi olan Fotika aniden yatağa düşer, ona âşık olan, fabrikada amele kâtipliği yapan Hasip Efendi de Fotika'yı gerekse maddi, gerekse manevi yönden desteklemeye çalışır. Fotika'yla aynı yerden çalışan bir işçinin ölüm haberinin ardından, Fotika da kısa sürede hayatını kaybeder. Hasip Efendi bu konuyu fabrika sahibine açar ve rüşvet teklif eder. Hasip Efendi ilk seferde kabul etmese de maaşının artışı onu susturmuştur ancak pişmanlığının önüne geçmemiştir.

Öncelikle, rüşvet olgusu öykü adından da anlaşılacağı üzere öyküde işlenen ana olgudur. Rüşvet verilen uzamın fabrika olarak seçilmesi, geniş anlamlar içerir. Fabrika uzamı, sanayideki yolsuzluk ve rüşveti temsil etmiştir. "*Onu burası bu fabrika öldürdü; her sene bir iki kurban veriyoruz, günahını çekeceğiz.*" (Karay,150) Rüşvet sayesinde fabrika sahibi, ölüm olgusunun bir engele dönüşmesini engellemiştir:

"...Hasip Efendi birden Fotika'sını düşündü, onu daima sevdiğini tekrar anlayarak geçmiş günleri hatırladı; sonra kendisini bu aşka rağmen hala fabrikaya bağlayan kuvveti, artan maaşının ağırlığını düşündü. İşte bu hakkı sükûttu. İşte susturuyorlardı..." (Karay,150)

İnsanların maddi ve manevi arzuları da rüşvetle beraber değinilen konulardandır. Amele kâtibinin bir işçiye âşık olması çalışma hayatındaki bir bozukluktur. Sanayi genellikle

Anadolu gerçekliğini anlatan yazarlar tarafından insanı olgulardan uzak, makineye benzetilir. Aşk bu atmosferde olmaması gereken bir kavramdır çünkü para ne kadar somutsa aşk da bir o kadar soyuttur: “*Hatta bir sabah pek erken, karanlık odada, amirin neşesinden, şakalarından pek çok hoşlanarak, şımararak kendisini zorla öptürmüştü.* (Karay, 143)” Fotika, Hasip Bey’i baştan çıkarmış, onu kendisine âşık etmiştir. Bu Hasip Bey’in mesleğine kendisini yeterince odaklayamadığı, dış etkenlere fazlasıyla açık olduğunu da gösterir. Bu da iş hayatına alışmamış ve görevini layıkıyla yerine getirmeyen görevlilere bir dokundurmadır. Bunun yanında insanın ne kadar koparılmak istense de duygularından vazgeçemeyeceğinin de göstergesidir.

Yazar ve anlatıcının realist ve tarafsız bir tutum içinde, fabrikanın ve figürlerin hayatının boğucu havasını sunması yine toplumun yapısıyla ilgilidir. Anlatıcı figürün bu özelliğiyle fabrika uzamı öykünün anlatımının kuvvetlenmesinde önemli rol oynamıştır.

”Hakkı Sükût” öyküsünde iş hayatındaki yolsuzluk ve rüşvetin, aşk ve vicdan gibi iki kuvvetli olguyu bile yenebilecek kadar kuvvetli bir olgu olduğu tezi başarıyla işlenmiş, anlatıcının sübjektif özelliği öykünün realist özelliğine yedirilerek anlatımın kuvvetlenmesi sağlanmıştır. Toplumdaki bu rüşvet olayı hem töre, adet, gelenek gibi kavramları aşmış; hem de adalet ile toplumun arasına bir duvar örerek toplumsal büyük bir sorunu başarıyla işlemiştir.

SONUÇ

Toplumsal bozukluklar bir aydının gözüne çarpan önemli konulardır ve döneminin aydınlarından biri olan Karay, bu yapıt ile gözlemlerini, gözlemlerinden doğan eleştirilerini ve eleştirilerin kaynağında yatan sorunları öykülere yedirerek okuyucuya sunmuştur.

Refik Halid Karay'ın "Memleket Hikâyeleri" adlı yapıtında işlenen toplumsal bozuklukların aktarılmasında, anlatıcı önemli bir role sahiptir. Anlatıcı, toplumun sorunlarına tutulan bir aynadır. Anlatıcının bu özelliği onu yaratan yazarın memleketteki sorunları ve bunların kaynaklarını görebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Anlatıcı, her öyküde üçüncü tekil kişidir ve tanrısal konumdadır. Bunun bir sonucu olarak, figürlerin iç dünyaları okuyucuya daha etkin biçimde aktarılmıştır. Anlatıcı, genellikle objektif ve realist görünümüyle öykülerde ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal sorunların çeşitliliği oldukça fazladır, ancak genellikle bir sorun farklı yönlerden ele alınarak öykü oluşturulmuştur. Dolandırıcılık, namus sorunsalı, gurur sorunsalı, sosyal adaletsizlik işlenen toplumsal bozukluklardan birkaçıdır. İşlenen toplumsal sorunlar Türk kültüründe ve toplum yapısında yüzyıllardır süregelen sorunlarıdır. Bu sorunlar maddi durum dinlemeden hemen hemen herkesi etkilemiştir. Yapıt bütün olarak incelendiğinde görülür ki; Refik Halid Karay, sosyal gerçekçi yönünü bu bozuklukları anlatarak ortaya koymuştur. Yazar ve vatandaş olarak görüşlerini bu yapıtta belirtmiştir. Bu görüşler onun hakkında idam kararı çıkmasında etkili olmuştur, zaten yapıt eleştirisel bir yön de taşımaktadır. Refik Halid Karay'ın bu sorunları aktarırken kullandığı akıcı ve etkili anlatım, olayları etkin biçimde işleyen anlatıcı ve ustaca kurulmuş betimlemelerle beraber toplumsal sorunlar okuyucuya başarılı ve etkin bir üslupla aktarılmıştır. Anlatıcı figürse bu başarılı tespitlerin ve anlatımın temel sebeplerindendir.

KAYNAKÇA

Karay, Refik Halid. Memleket Hikayeleri. İstanbul: İnkılap Yayınları. 19. Basım: 2014.